Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ա

ՀԱՅՆԳԷՍ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՉՈՐՐՈՐԴ· 1870, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 30· ԹԻՒ 4·

ԱՋԴԱՅՈՆ

ԱՋԱՑ ՀԱՒԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ընկերային վիճակի բարելաւ կարդաւորութիւնն ազատ հաւատարութեան սկզբանց վրայ միայն կարող է յարատեւ հաստատ կենալ։

Անցեալ դարերու քաղաքականութիւնը ժողովուրդներու նուաստացումը կհաւատար· որո՞նց բաշխուած էր երկիրը· բնութեան առատալիր պարգեւներն որո՞նք կվայելէին, ի՞նչ արժէք ունէր ժողովուրդ մը, ազգ մը, ընկերութիւն մը, ոչ ոք կրնայ ապացուցանել, ոչ ոք նաեւ կրնայ պնդել թէ հինաւուրց քաղաքականութիւնն ընկերականութեան յարդ կուտար, աշխարհի մէջ մարդկութեան վայել կեանք մ'անցունող դրեթէ ոչ ոք կար, թագաւորք թոյնի եւ ժողովուրդք արեան մէջ կխղդուէին, բռնաբարութեան աղէտալի եւ վտանգալից արդիւնքներն էին ատոնք։

Անտարակոյս մեծաւոր խաւարը նոզկալի անճնասիրութեան դպացում մը ծանուցեր էր միապետներու սրտին մէջ· անյիշատակ ժամանակներէ անտի ազգայ ու աղանց ընդհան-

րական իրաւասութեան չքեղ խնդիրը մեռելութեան դատապարտած, եւ իշխողայ ու իշխելոյ մէջ տեղ փոխադարձ երկիւղներ ծնունդ առած էին։ Իշխաններու բերնէն եղնող ո եւ է խօսք թէպէտ ըլլար ջնասասիլի ու վոանդաւոր, դարձեալ իբր պատգամ կհրատարակուէր եւ իր ստորակարգեալներն անխղճաբար ի գործ կդնէին զայն. ժողովրդեան տէտ նախապաշարումը մեծ օժանդակ էր այն իշխանաց բռնակալ կառավարութեան, որ օր ըստ օրէ սրտակեղրոն խըստութեան միտելով վերջապէս կատաղի յուսահատութիւնն ազգերու ձեռքը զենք տուաւ եւ սիրեղերական արիւնալի յեղափոխութեամբ աշխարհի այն բռնաւոր քաղաքականութեան ամբարտակը կործանելով անհուն կերպարանափոխութիւն մը կրեց մարդկային ընկերութեան վիճակը։

Ի՞նչ էր այս մեծ կերպարանափոխութիւնը, ըսենք, ժողովուրդներու կեանքը բարելաւեցաւ, տակն ի վրայութիւնը բարիք արտադրեց. մարդիկ արիւն թափեցին եւ այս արեան հեղեղներով շահուեցաւ ընկերութեան ճշմարիտ արժէքը. խաւարին ու բռնութեան ոգիները՝ չղթայներով պարսաւանդեցան. քաղաքականութիւնը փոխանակ մանաւորաց խաղալիկ ըլլալու ընդհանուրին շահը պաշտպանող ըօրութիւն մը ղգեցաւ, անձանց հրամայականութիւնը վերցաւ, եւ ժողովրդոց իրաւունքն յաղթանակեց կամ դէթ յաղթանակելու ճամբան գտաւ։

—Ինչո՞վ

—Քուէով։

Կուզե՞ս քուէի ազդեցութեան եւ վսեմութեան վրայ ճիշդ գաղափար մ՚ունենալ. համոզէն մարդկութիւն անուանէ զայն եւ այնպէս քննութեան ենթարկէ։

Մեր ազգին նկատմամբ քուէի կարեւորութիւնը մինչեւ ցարդ տակաւին ղգացուած չէր. անհամար մարդիկ այնպէս կարծեցին թէ քուէն ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ, դրիչը մեղանել եւ թուղթը մրոտել, բաւական է որ քանի մ՚անձանց անուննները նշանակուին հոն. այս պատճառաւ 1863ին ընտրուած երես-

փոխանութիւնը կազն ի կազն իր անդամներէն չատուին ալ ճամբուն վրայ թողլով հազիւ կրցաւ այս թուականին հասնիլ, ընթերցողք լսիստ լաւ գիտեն՝ թէ ներկայ Երեսփոխանութիւնն իր տօթնամեայ կենաց մէջ երեք բան միայն չահեցաւ որ էին, ընդ-ունի՝, ազգնատուրութի՝ և անվտահութի՝, ժողովուրդն այս երեք բառերով մկրտեց զինք. սակայն ո՞վ էր յանցաւորը. ո՞վ էր պատճառ ազգին կրած այսչափ ալէտներուն. ո՞վ եղաւ առիթ արդի տառապալից կենաց, ո՞վ թոյլ տուաւ որ այսչափ չարիք անարդել գործուին:

Ժողովուրդը:

Մենք եւս այս կարծիքէն ենք. բնաւ չենք համամիտր այն անձերուն՝ որ ամէն ճիգ կթափեն Երեսփոխանութիւնը վատահամբաւելու համար. ամէն ինչ ժողովրդեան կպատկանէր, եւ կպատկանի. ոչ ոք կարող է ընդհանուր կենդանութիւնը մահացնել. մեր ժողովուրդը՝ վասն զի ուրիչ ազգերուն նման արիւնով չձեռնպահ քուէ տալու իրաւունքը. վասն զի, անձնուէր զոհողութիւններ չըրաւ իր ընդհանրական ձայնը լսել տալու համար. վասն զի իր ազգային զգայուններն եւս առաւել եռանդոտ եւ յառաջդիմասէր ընելու չանք չ'ունեցաւ. վասն զի սրտովին իր զաւակները դաստիարակելու չփափաքեցաւ եւ վասն զի իր ճշմարիտ արժէքը չուզեց ճանչցնել, ուստի Երեսփոխանութիւնը կազմուելու առնն տուած քէուէին ալ առանց սկիզբն ու վերջը մտածելու պրեց ինչ որ կուզեր եւ իր գրպին իր աղէտները վաւերացուց, ինքն իւր ձեռօք առիթ տուաւ՝ որ Երեսփոխանութիւնն իր կամաց համեմատ վարուի. ընդհանրական եւ կենդանի ձայնով չքաղաքեց անոր յառի գործողութիւններուն դէմ. միայն թէ ապարդիւն մրմնջեց:

Ժողովուրդն իր անգործութեամբն ու անտարբերութեամբը պատճառ եղաւ, թոյլ տուաւ՝ որ Երեսփոխանութիւնն ազատ ըլլայ մինչեւ իսկ ազգային իրաւանց սկզբունքին դէմ մեղանչելու. ամէն իրողութիւններու վրայ դիտող մարմին մը պէտք էր որ կարծես անյայտանայ:

Ենթադրելով որ Երեսփոխանութիւնը պարտաւորեալ ըլլար միշտ ի շահ աղգին գործելու եւ իր ենթնամեայ չըրջանին մէջ պարտաղանց գտնուելուն համար այժմ գանի վաստահամբաւելու իրաւունք ստացած է ժողովուրդը. հապա ժողովուրդն ալ որ իր նուիրական պարտուց դէմ մեղանչած եւ պարտաղանց գտնուած է մինչեւ ցարդ՝ վայելուչ չէ՞ որ ինք ալ վստահամբաւութեան ենթարկի. եթէ արդարութիւնն անաչառ է, պէտք է որ միակողմանի չըլլայ:

Եւրոպական աղգաց մէջէն գարու մէջ կրած տառապանքներն ու թշուառութիւններն այժմ մենք կկրենք, բայց այն ժամանակին եւ արդի ժամանակիս մէջ անհուն տարբերութիւններ կան, տարբերութիւններ՝ որոնցմով ապագայ գարուց անեծքը կհրաւիրենք մեր վրայ, քաղաքական բռնաբարութենէ ազատ օրերու մէջ մեր աղգային պարտուց եւ իրաւանց դրեթէ բոլորովին անտարբեր կենալով լոկ վտանգալի րոպէներով տանջուած տանէն վռնդը ինչ կչարժինք եւ սակ մ'ետք ամէն ինչ վերատին հանդարտ կերպարան մը կառնու. անցեալը ոչինչ մը կթուի մեզ, ապագային նկատմամբ ընդհանրապէս չենք ուզեր խորհիլ. իսկ ներկայն մեր եռանդը բնաւ չչարժեր. բաբէ՛. աղգային արշաւասյր եւ լուսաւոր յառաջդիմութիւն աղաղակողներն արդեօք իրենց ձայներուն կենդանի արձադանք կրնա՞ն գտնել. մինչեւ ցարդ վորձերն հակառակ եւ յուսահատ արդիւնքներ արտադրած են, եւ եթէ յառաջիկայ մեծ գործողութեան այն է երեսփոխանական ժողովոյ ընտրութեան ժամանակ Աղգային դարձեալ մի եւ նոյն անտարբերութեամբ հայրենի իրաւունքներն եւ Օգոստափառ Կայսեր քաղցր մտահաճութեամբ մեզի շնորհուած արտօնութիւնն առ ոչինչ թուելով անմոռադիր քուէ տան այնպիսի անձերու՝ որք անտրժան են երեսփոխան կոչուելու, չենք գիտեր թէ ի՛նչ գործած կըլլան. խմբագրութիւն մարդիկ բաղմաթիւ ապացոյցներով հաստատած են թէ աղգ ի՛ր դատակնիքը վաւերացնելու համար ուրիշ բան մ'ընելու չէ, բայց միայն բաւական է որ իր տուած քուէին չարդը կճանչէ:

Կարծենք այս վերջին խօսքը խիստ ազդու դաս մ՚է ամէն Հայերու. արդարեւ քաւէն մահ եւ կեանք է որ ժողովրդեան ձեռօք, ժողովրդեան համար ի գործ կդրուի։

Ուրիշ առթիւ մտադիր ենք այս խնդրոյն վրայ վերստին խօսիլ։

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ՍՂՋԿԱՆՑ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԻՉՆԵՐԸ

Դատաւորը ուղիղ է, երբ ինքն ծեծ չ՚ընդունիր, այլ կինոց ընդհարման նպատակն և ամենուն ծեծ բառն է։ ՓՕՆՍԱՔՐԻՎ.

Սղջկանց դաստիարակիչներուն վրայ, Ալիլիկեանց այս հատորին Ա. եւ Բ. Թիւերով, խօսեցանք թէ ինչ պղտեւյուԹիւն ունին, ծոյլ, պղծկոտ, բռնկոտ, վրդովկոտ, սղջկանց դաստիարակուԹեան վերայ. ուստի յօդուտածնիս կատարեալ եւ առողջաբանուԹիւնը սիրոյ պղտեայոց տալի օգտակար ընելու համար, այսօր ալ պիտի խօսինք թէ ինչ պղտեւյուԹիւն ունին այս մասին, բժիշկը հայր — մայրը։

ՁՈՐՐՈՐԴ

ԲԺԻՇԿ

Մտաւորական կամ բարոյական դաստիարակուԹիւնը, ֆիզիկական կամ մարմնական դաստիարակուԹեան հետ սերտ յարաբերուԹիւն ունենալով, մէկը միւսէն զատելը, առանց վնասի անկարելի ըլլալով, բնական է բժիշկի վրայ եւս մէկ քանի խօսք ընել։ Զի այս ալ իր պաշտօնն եւ խիստ կարեւոր պաշտօնն ունի, որչափ որ ալ բոլորովին զանց առնուած է. արդարեւ, մտնաւանդ մեր ազգային ընտանիք, չունին իրենց տանը բժիշկը, շատ քիչեր կգտնուին, որ շարունակ մի եւ նոյն բժիշկին յանձնեալ կուտան. այսպիսի ընտանեաց Թիւն այնքան քիչ է. որոնց համար կհամարձակինք ըսել Թէ, մեր աղ-

գային ընտանիք, ամէն անգամ բժիշկ կվոխեն. ասի խիստ վտանգաւոր է ընտանեաց. ընտանիք ազատ են այս մասին, ուզած բժիշկնին պէտք եղած ատեն հրաւիրել. բայց մինք յօդուտ իրենց եւ իրենց ընտանեաց՝ կվուրթանք առողջապահական սա օգտակար խորհուրդը տալ թէ, քանի որ, հիւանդի առթիւ բժիշկ մը հրաւիրելու սովորական պարտք մը կայ, աւելի աղէկ է, որ ամէն անգամ, միշտ մի եւ նոյն բժիշկը կանչուի, չէ թէ, սա նախապաշարման, այսինքն նախապատ հասկցող ընտանեաց համար, այլ բժիշկ մը, որ եւ է ընտանիքի մը հետ յաճախ տեսնուելով, անուղղակի եւ ուղղակի կերպով, նոյն ընտանիքին բարոյական դատախարակիչը կըլլայ:

Ընտանիք, ընդհանրապէս բժիշկներէն դէղ կխնտռեն, եւ ոչ խրատ, որով ընտանեաց եւ բժշկաց մէջ ըլլալիք յարաբերութիւնները կամ բոլորովին դադրած են կամ խիստ սակաւ: Ա.յս եղանակն եթէ մէկ մասն է բժշկայ, հարիւր աւելի մասամբ է ընտանեաց: Ընդունելի է թէ, հարստութիւնը, մարդս զեղխութեան կառաջնորդէ; եւ հետեւաբար, առողջութեան գնոյն արժէքը մոռցնել կուտայ, եւ բժիշկը միաք կուդայ, երբ հարկը պահանջէ: Ա.յս դրութեամբ, բժշկութեան ամենէն կարեւոր եւ բարոյական, սիրոյ եւ հաւատարմութեան ճիւղը կըտկարանայ. պատասխանատուութիւնն առանց զղալու կկատարուի. սիրտը պաղելով, ղինքը տեսնել չուզողը տեսնելէն, բժիշկն ալ, իրրեւ դարբին, աւրուած բանալիի մը նման, հիւանդը կդարմանէ, առանց բան մը զգալու կամ սիրտ ցաւ ցուցնելու: Ա.րդարեւ խիստ տխուր է այս:

Ընտանեաց մէջ, սա մեծ պակասութիւնը կայ թէ, բժըշկութիւնը, դեղերէն չեն զատեր. կամ թէ բժիշկ ըսելով դեղ կհասկնան, եւ հետեւաբար, բժիշկ ըսելով միայն հիւանդ աղեկցնող կհասկնան. ասի տխուր եւ խիստ տխուր է թէ բժշկաց եւ թէ հիւանդաց համար:

Միայն հիւանդութեան ատեն, բժիշկին հետ տեսնուելը, ձեռասակաւ է ընտանեաց, եւ ապերախտութիւն է առ բժիշկս: Եթէ պէտք է, եթէ կարեւոր է, եթէ անհրաժեշտ է, և

դովելի, հիւանդութիւնը բժիշկին դարմանել տալ, աւելի կարեւոր, անհրաժեշտ, պէտք եւ բիւր անգամ դովելի է, առողջութիւնը դարմանել տալ։

Թուականէս երկու հարիւր տարի առաջ, այսինքն ԺԷ-դ դարուն մէջ, անգլիացի Շէյն անուն բժիշկն, ըսած է թէ, ընդանէ, բժիշկներէն մի մը ուրիշ տեղ մը, որուն մէն մը, ուրիշ տեղ մը, ուրիշ տեղ մը, ուրիշ տեղ

դնելով նոցա առողջութիւնն եւ առողջաբանութիւնն։ Այս դրութեամբ, բազմաթիւ հիւանդութեանց առաջքը կառնուի, եւ երբ, հիւանդութիւն մը պատահի, նախա դիւրութեամբ կարող պիտի ըլլայ զանի յաղթել։ Պէտք է որ Առողջաբանութիւնը, բոլոր ընտանեաց ծոցը տեղ ունենայ, եւ թէ բժշկութեան դէմ մաքառի. եւ եթէ բժշկութիւնը տան մէջ մնանէ, պէտք է նաեւ որ առողջաբանութիւնն ալ անոր հետ ընկերանայ զանի խրատելու եւ անոր օգնելու։

Ընտանիք, արդարեւ մեծ յառաջադիմութիւն մ'ըրած պիտի ըլլան եւ կըլլան. երբ ամէն մէկն ալ իր ընտանի, յատուկ բժիշկն ունենայ. սա ընելոյնին ոչ թէ միայն Առողջաբանութեան յարդը ճանչցած պիտի ըլլան, այլ կեանքերնին եւ ապրելնին պիտի բարւոքի, սա ընելոյնին, ոչ թէ բազմաթիւ հիւանդութիւններէ միայն աղատ պիտի մնան եւ ըլլան, այլ եւ օր ըստ օրէ պիտի հարստանան. զի ինչպէս ըսած ենք թէ ուր առողջութիւնը կտիրէ հոն կդանուի հարստութիւնը, զի հարստութիւնն եւ առողջութիւնն ընկեր են, եւ անբաժանելի, բայց սա միայն դիտնալ պէտք է թէ, առողջութեամբ հարստութիւն ձեռք կբերուի, բայց հարստութեամբ առողջութիւն՝ ոչ։

Կմնայ մեզ խօսիլ, հայերուն եւ հայերուն վրայ, որոնց վերաբերեալ ըսելիքներնիս յօդուածիս ամէնէն կարեւոր եւ վերջին կէտերն ըլլալով, եւ որոնց վրայ Ընթերցողաց ուշադրութիւնն հրաւիրելով, կխօստանանք յայլորդ թուով։

(Տե՛ս Պետք՝ Թ՛ 4 · երե՛ 49 ։)

ՕՐԷՆՍԴՐԱԿԱՆ

Ա.ՄԵՐԻԿՈՅ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ*

Ա.Մերիկոյ դաշնակցեալ Նահանգաց Սահմանադրութեան հաւատոյ վիճաբանութիւն բացուեցաւ թէ, Նախագահի պաշտօնը վեց տարի տեւէ, եւ վերստին ընտրելի չըլլայ։

Վիճաբանութեան դրուեցաւ նաեւ թէ Միացեալ-Նահանգաց Նախագահը միայն պատասխանատու ըլլայ։ Ինքը միայն պատասխանատու ըլլալով պաշտօնեայներն ինքն ընտրէ։ (Ինչպես կ՚ընէ այդը Ա. Պաղչդրէն, — ժամանակակից կեղծ-)։ Միայն ինքը պիտի հաղորդակցի ծերակոյտին հետ եւ պատասխանել երեսփոխանաց ներկայացուցիչներուն։ Իր պատասխանատուութեան ներքեւ պիտի առնէ նաեւ իր պաշտօնեայներն։ Եթէ ժողովը տեղեկութիւններ առնել ուզէ, պարտաւորեալ պիտի ըլլայ Նախագահին դիմել, որ կպատասխանէ եթէ արժան դատէ։

Դաշնակցեալ Նահանգաց Սահմանադրութիւնը կորոշէ թէ ազգային, ժողովները կարող պիտի ըլլան վարչական կառավարութեան պաշտօնեայներն իր ներկայութեանը հրաւիրել, եւ թէ պաշտօնեայք կարող պիտի ըլլան ժողովներուն առջեւ խօսիլ։ Ուրիշ կերպով, ծուխային, պատերազմական, դանձուց պաշտօնեայները ծերակոյտի, երեսփոխանաց ժողովոյն մէջ պիտի մտնեն, եւ իրենց ըրածներուն վրայ մեկնութիւններ պիտի տան։

Ասի ըսել կըլլայ, պաշտօնէից պատասխանատուութիւնը հաստատակապետութեան մէջ բերել։ Բայց Ա.Մերիկացիք մտածեցին թէ այս պատասխանատուութիւնն, որ 4 տարուան հաւմար ընտրուած Նախագահին համար միայն է, եւ թէ Նախագահն ազատ է, իր 4 տարեկան պաշտօնին մէջ անգործ ձգել եթէ ուզէ, վնասակար է ռամկապետութեան, որոնք

*Տես Կիւկիա Հատոր Դ. երես 28։

կուզէ, ընդհակառակն, պարզ, դիւրին կառավարութիւն մը, եւ որ շուտով անցնել օրինաց մէջ, ինչոր Ս.ղդը կուզէ, եւ ահա այս դրութեամբ պաշտօնէից պատասխանատուութեան դրութեան մէջ կմնանն։

Ս.հա, դաշնաւորական սահմանադրութեան մէջ եղած փոփոխութեանց մէկ քանիներն, որք ինչպէս կտեսնուին, իսկական փոփոխութիւն մը չեն համարուիր։ Երկու ծանր փոփոխութիւններն են, առաջին, ուզուեցաւ թէ Նահանգաց հասնելու իրաւունքը, դաշնաւորական կապէն նախապատիւ ըլլայ, իսկ Սահմանադրութիւնն, այս սկզբունքը վտանգաւոր տեսաւ։ Ս.րդ տարեւ երբ դաշնաւորական պայման մը, դաշնաւորական Նահանգաց քմայ համեմատ, ուզուած տակն կըլուծուի, այնպիսի բան մը ընկերութեանց ամենէն կարգէ դուրսը կհամարուի, ասկ հանատառ կիմայ մասանց աղէկութենէն, բայց մարդկային կրկի խնդալիք է միանգամայն։

Երկրորդն է տէրերուն եւ դերիներուն խնդիրը։

Կան այնպիսի կէտեր, որ դերութեան սկզբան դէմ է, բայց եւ այնպէս անուղղակի կերպով այս սկզբան կառաջնորդէ։

Որոշուեցաւ որ տէրերը կարող պիտի կրնան տեղափոխել իրենց դերիներուն հետ ուր որ ուզեն, եւ եթէ նոր երկիրներ առնեն ամէնն ալ ազատ պիտի ըլլան իրենց դերիներովը հոն հաստատուիլ։ Ս.հա այս է նոր Սահմանադրութեան սկիզբն։ Իսկ 1787 ի Սահմանադրութեան առաջին յօդուածն է, թէ ամէն մարդ ազատութեան, կենաց եւ երջանիկ ըլլալու եւ ապրելու անբռնաբարելի իրաւունքներ ունին։

Իսկ 1863 ի Սահմանադրութեան առաջին յօդուածն է, թէ, աչխարհս երկու դասերու, երջանիկ եւ թշուառ դասերու բաժնուած է։ եւ թշուառք յաւիտեան նոյն վիճակին մէջ մնալու դատապարտուած են։ ասկ այնպիսի սահմանադրութիւն մ'է, որ կդատապարտէ աղքատները, միշտ չարչարուելու։ Ս.հա այս է այս սահմանադրութեան պակասութիւնը։ բայց այս կէտէն, այս նոր սահմանադրութիւնը դաշնաւորական սահ-

մանագրութեան նոյնն է: Սա հիմնական տարբերութեամբ թէ, 1787ի սահմանադրութիւնը դաշինագործական է, որովհետեւ աղատութիւնն ամենուն իրաւունքն է, իսկ միւս սահմանադրութեան նպատակն է աղնուապետութիւն մը հիմնել, որովհետեւ աղատութիւնն առանձնաշնորհութիւն մ'է:

Ս.րդ, եթէ այսպէս է, եւ եթէ առաջին սահմանադրութիւնն երկրորդին նման է, ի՞նչպէս եղաւ թէ այս վերջինը կարող չեղաւ բաժանումն արգիլել: Բայց այսպէս մտածելն իրաւացի եւ ճշմարիտ չէ. որովհետեւ սահմանադրութիւն մը ըսելով պէտք է հասկնալ, հաստատակաց կառավարութիւնները, վարչութիւնները կազմող, եւ աղատութիւններն ապահովցնող օրէնք մը. բայց երեւակայել թէ սահմանադրութիւն մը կարող է սիրտերը միացնել, ամէն տեսակ խառնակութեանց առաջքն առնել, ասի ցնորք մ'է. եւ յեղափոխութեան պակասութիւնն է: Սահմանադրութիւն մը, այսպիսի հրաշքներ չկրնար գործել, մինչեւ անդամ կրօնքն այս մասին անկարող է: Կրօնքը մարդկութիւն կքարոզէր, իսկ մարդիկ եղան. սահմանադրութիւնը զանազան մասանց միանալը կքարոզէր, իսկ ամերիկացիք երբար սպանել եւ մեռցնել մ'ուզեցին: Յանցանքը մարդոցն է, եւ ոչ թէ կրօնին եւ սահմանադրութեան: Ա.սանք սկզբունքներ են, եւ աղէկ սկզբունքներ են, բայց այնպէս պէտք է զանոնք յարգել:

Կրնայ հարցնել թէ միայն դէրութիւնն է յեղափոխութեան պատճառն. այո՛, միայն դէրութիւնն է պատճառն, եւ մեծ պատճառն, եւ միակ պատճառ բաժանման:

Ս.յս կէտը չմոռնալու են Ընթերցողք եւ խիստ ուշադիր ըլլալու են, որոյ ճշմարտութիւնը քիչ մը վարը պիտի տպատցուցուի, որովհետեւ Եւրոպիոյ մէջ շատ դէշ բաներ, աղէկի տեղ ցուցնել ուզեցին. չպիտի ըսենք թէ ատեցին, զի պէտք է ըլլալ քաղաքավար բոլոր աշխարհիս հետ, բայց ճշմարտութիւնը մոռցան: Թ-ւէֆ-ներու խնդիրն յուշեցին: Ս.րդարեւ այս խնդիրը, ը-ւէֆներուն խնդիրը, մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ բաժանման մէջ, ինչպէս թուականէս 20 տարի առաջ,

Պա՞րբ- ըսած էր թէ, Ա.ֆրիկայ քեղեցիկ աշխարհ մ'է, բայց երբ- ան կեռար ինշ-բեմ հոն, ԳԵՐՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԹԱՐԻՖԱՆԵՐԸ: Բայց եթէ, միայն ը-ւէֆ-ներուն խնդիրն ըլլար, պատերազմը չէր ծագէր, որովհետեւ այս խնդիրը, թէ Հիւսիսի, եւ թէ Հա- րաւի մէջ շատերուն օգտակար էր. ուրիշ մեկնութիւն մը փնտռել հարկ. որովհետեւ այս ամէն բան սերնդով կմեկնուի: Ա.յն ինչ ժողովուրդն ազատ ըլլալ պէտք է, որովհետեւ ազատ սերնդէ է. այն ինչ ժողովուրդն ալ դերի ըլլալու է, որով- հետեւ իր սերունդն այնպէս էր, բայց այսօր սա պատասխանը կրնանք տալ, թէ բոլոր Ա.մերիկան դաղթողը մի եւ նոյն ժողո- վուրդն է: Ուրիշ սերնդի այս խնդիրն ըստ ինքեան եւ ի- րաւամբ կմրսուի: Ընտած է նաեւ թէ, Ա.մերիկոյ մէկ կողմը ռամկապետութիւն է, միւս կողմն ալ աղնուապետութիւն: Ա.յս մեկնութիւնը տուին Անդղիացւոց հաճելի երեւնալու համար, որք կերեւակայեն թէ նոքա միայն ազատ են, որով- հետեւ աղնուապետութիւն մ'են:

Բայց աղնուապետութեան այս խնդիրն ալ նոյն ինքն գե- րութեան խնդիրն է, Հարաւային Ա.մերիկոյ մէջ այնպիսի մար- դիկներ կան որ Հարաւի Ա.ռլետութիւնը կկոչուին: Ա.ղնուա- կան են, Գաղղիոյ հին աղնուականութեան նման, որք բնաւ չեն աշխատիր, ուրիշին աշխատութեամբը կսնանին, զորս կը- վոխարինեն չոր հացով եւ երեւոն ծեծով:

Ա.րդարեւ այս ալ աղնուապետութիւն մ'է, բայց բըռ- նութիւն, չկրնար ըլլալ որ զանի յարգենք:

Բաժանման իրրեւ ուրիշ պատճառ մ'ալ, անկախութիւնը յուզուցին:

Գաղղիացիք անկախութիւնը ըսելով, ինքզինքնին պատե- րազմի ձիերու կնմանցնեն, որ բ-մբէ-ն զարնուիլը կլսեն:

Ցեղափոխութեան ելլող ժողովուրդ մը, ազէկ կրնէ, Ի- տալիան Ա.ւստրիոյ բռնութենէն կազատի, Գաղղիացիք ալ օդնութեան կհասնին: Ցետոյ Բօլօնիան ձեռք կերկնցնէ, եւ ամենքնիս ալ կփափաքինք Բօլօնիոյ համար պատերազմիլ: Ա.ս- ոնարդ ելլի աղնիւ վարմունք մ'է. բայց անկախութեան այս

բառը չատ ուրիշ բան ալ կպահէ։ Եթէ օր մը Գաղղիոյ մէջ ուրիշ Վանտէ մը ծնէր, եթէ Ալզաս զատուիլ ուզէր, ամէնքնիս հրացաններնիս ուսերնիս առած պիտի ըսէինք, օ՛ն առաջ։ Է՛հ ուրեմն, Ամերիկոյ մէջ ի՛նչպէս եղաւ։ Հոն ամէն կողմ կաթոլիկ մի եւ նոյն ծնունդն ունեցող ժողովուրդները, ոչ յաղթող եւ ոչ յաղթեալ, ոչ հարստահարիչ եւ ոչ հարստահարեալ կայ։ Հարաւային յեղափոխութիւնը պատճառ եղաւ եղբայր եղբօրդէմ ղինելու։ Ի՛նչ կիմանանք Դաշնակցեալ ըսելով։ Մարդիկները, որք ուզեցին աղատ ըլլալիք երկրի մը երջանիկ ապագային ղրկուիլ. որք մեռնելու վրէժխնդրութիւններն հայրենիքէն վեր դասեցին, նոյնպէս եւ ազգային անկախութենէն, եւ որք մեզ անկախութիւն կթօսլին. ո՛չ, լինչոր կըսէ, Լաֆայէթ, Գաղղիոյ յանցանք կհամարուի եւ է, Ովկիանոսին անդիի կողմին, Ամերիկոյ համար առաքինութիւն մը չկրնար սեպուիլ եւ չէ։

Այս մասին աւելի չենք երկարել, յուսալ թէ Ընթերցողք համոզուեցան որ, ցեղերու բաժանման պատճառը Սահմանադրութիւնը չէ. բայց ահա ուրիշ ապացոյց մ՛ալ։

Միացեալ-Նահանգաց Սահմանադրութիւնը, դաշնակցական Սահմանադրութիւն մ՛է։ Բազմաթիւ Նահանգներ իրար կմիացնէ, որոնց թիւն այսօր 35 է։ Այս Նահանգները, զօրօրինակ, Գաղղիոյ կամ ուրիշ կառավարութեանց Գաւառներուն չեն նմանիր։ Անոնք բուն իսկ Գաւառները են, որք անտաքին կառավարութիւններին մի եւ նոյն է, բայց ամէն մէկն ալ առանձին իր ներքին կառավարութիւնն ունի. ամէն մէկն ալ իր Սահմանադրութիւնը կրնայ ունենալ։ Դաշնակցական Սահմանադրութիւնն ասոնցմէ միայն կպահանջէ թէ, ամէնքն ալ հասարակապետական ըլլան. չուզեր որ Միապետութիւնը հաստատուի Ամերիկոյ որ եւ է կողմը։ Այս Սահմանադրութիւնները կրնան ըլլալ ինչպէս որ ժողովուրդ կուզէ. ներելի է երկու կամ մէկ ժողովք մը ունենալ, նոյնպէս անկախ կամ կախեալ դատաստանական ատեան մը. ամէն տեսակ ազատութիւն կայ բոլոր այս կարելի ձեւերն ընելու։ Բայց որչափ

որ ալ այս մասին եղած աղաւաւթիւնն անսահման էր, սակայն բոլոր Նահանգներն ալ դաշնաւորական Սահմանադրութեան օրինակին հետեւեցան. որնոր նոյնպէս դաղթականութեան հին Սահմանադրութեանց օրինակութիւնն էր։ Ամէն կողմ, կառավարութեան կազմութեան եղանակը մի եւ նոյնն է. ամէն կողմ մի եւ նոյն եղանակաւ եւ աստիճանաւ աղաւաւթիւնները պաշտպանեալ են։ Հիմակուհիմայ բոլոր Ամերիկոյ մէջ 35 Նահանգք դանուելուն, 35 ալ դաշնաւորական Սահմանադրութեան օրինակներ կան. որոնցմէ մէկ քանին 70 տարիէ ի վեր կգործեն ամենայն կատարելութեամբ։ Ամերիկական Սահմանադրութիւնը մօր մը կնմանի, որնոր իր զաւկները բոլոր Ամերիկոյ զանազան կողմերը խաւրած է, եւ որոնց ամէնքն ալ իրենց մօրը կնմանին։

Եթէ ըսուի թէ, Միացեալ-Նահանգաց Սահմանադրութիւնն ընաիր է, եւ ամերիկական ժողովրդեան երջանկութեան առիթ եղած է։ Բայց ի՞նչ ժողովուրդ է այս. դի նոր առանց աւանդութեան, առանց նախահարց ժողովուրդ մը, որոյ հին Եւրոպիոյ վրայ մեծ խոստումնքներ ունի, եւ կարող է իր ուզած կառավարութիւնն ընտրել եւ ունենալ։ Արդարեւ ասի ճշմարիտ է եւ առանց աւանդութեան ժողովուրդ մ'ըլլալուն համար է որ, իր կառավարութիւնն Եւրոպիոյ հին ժողովրդոց նման չկրնար ըլլալ։

Արդարեւ այս կարծիքը կամ հարցումը բաւական ճշմարտութիւն կպարունակէ ալնէ, շատ սխալ կողմեր ալ ունի, որոնց վրայ խօսիլ հարկ է։

Արդարեւ Ամերիկացւոց համար կըսուի թէ նոր ժողովուրդ մ'է. բայց ասի նշանակութիւն չունի, դի անուրանալի է թէ ժողովուրդ մը միշտ ուրիշ ժողովուրդէ մը կծնի, ինչպէս ըսած է իրաւամբ Պրիտուաղըն թէ, ըսու Ե Ն ԴԷՆ, ու Ե Ն ԴԷՈՒ մը շուռ կ։ Նոյնպէս ալ Ամերիկայիք, Անգղիացւոց խիստ օրինաւոր զաւակներն են։ Իրաւ է որ նոր աշխարհ մը դաղթեցին, բայց դաղթելովնին նոր ժողովուրդ մը եղած չեն համարուիր։ Ամերիկայ, ծէ դ. դարուն սկիզբը, կարմիր մորթ

կոչուած մարդիկներէ զբաղեալ անապատ մ'էր. այս անապատը դաղթեցին Անգղիացիք, որք հին ժողովուրդ մ'էին։

Արդեօք, մեր այս խօսքերուն դէմ պատասխանուելի պիտի թէ, ասի ճշմարիտ չէ, եւ թէ նոր ժողովուրդ ըսելով կհասկըցուի այն, որ ուրիշ ժողովրդոց խառնուրդէն յառաջ եկած ժողովուրդ մ'է։ Դիտեմք թէ, այսպէս ըլլայ, բայց գիտենք թէ, Հռովմայեցիք լաւին սեռէ յառաջ եկած էին. բայց զլաւոր տարբերց խառնուած էին սկիւթացի եւ ուրիշ ցեղեր։ Եւ եթէ օր մը միեւօրինակ օրէնքներ յայտնէր Եւրոպական բոլոր ժողովուրդներուն իրար խառնել, այս խառնուրդէն յառաջ եկած ժողովուրդը նոր ժողովուրդ կրնար պիտի կոչուիլ, որչափ որ ալ պատմութիւնը ցուցներ այս նոր ժողովուրդեան տարերքները։

Բայց Ամերիկայ ասոր չնմանիր։ Անգղիական դաղթականութիւնը ԺԷ. դարուն վերջին սկսաւ, եւ ուրիշ սերնդոց վերաբերեալ դաղթականութիւններն, ազատութեան պատերազմին վերջը հաստատուեցան։ 1820է ի վեր է որ Գերմանացի, Իրլանտացի դաղթականութիւնները, Ամերիկեան ժողովրդեան երակներուն մէջ նոր արիւն մը թափել սկսան, ուր ամէն տարի 300000էն ալ կդաղթեն։ Բայց 1787ին երբ Ամերիկոյ մէջ Սահմանադրութիւնը խմբագրուեցաւ, միայն Անգղիացի ժողովուրդ մը կար։ Անշուշտ հոն մէկ քանի ուրիշ ցեղեր ալ կդտնուէին, ինչպէս Գալղիացիք Լուիզիանի մէջ, Հօլանտացիք Նիու-Եօրքի մէջ, մէկ քանի Սուէտացիք Տըլավարի մէջ. բայց ասոնք ալ քիչ կարեւորութիւն ունէին, Անգղիացի դաղթականութեան հետ իրենց թիւը բազդատելով։

Ուստի, Անգղիացիք Ամերիկա դաղթելուէն նոր ժողովուրդ մը չեն համարուիր. մանաւանդ այսպիսի ժողովուրդ մը, որոնք բնաւ չեն ազգուիր ուտարէ. Անգղիացին միշտ Անգղիացի է եւ կմնայ ուր որ ալ երթայ։ Անգղիացի մը, տարբեր չէ յարմարուիր կլիմայի մը մէջ, կլիմային ուղածին նման չապրիր. եթէ Հնդկաստանի մէջ դտնուի, փոխանակ եղան մնի եւ չայի, Հնդկաց նման բրինձ չպիտի ուտէ։ Ուր որ ալ եր-

թայ բնաւ սովորութիւնները չպիտի թողու. ամէն կողմ, ժողովուրդները կամ պիտի ոչնչացնէ կամ հեռացնէ։ Պողպատի նման ժողովուրդ մ՚է անդրկիացին։ Այս առթիւ յարմար է յիշել, Լու Ֆիլիբի առեն եղած սա խօսքն, որ կ՚այտնէ երկաւ ժողովրդոց, Անդրկիացւոց եւ Գաղղիացւոց մէջ եղած տարբերութիւնները։ Օր մը, Պ. Սեպաստինի, Անդրկոյ դեսպանին հետ խօսելու առեն, քաղաքավարութիւն մը ընելու միտք ըսած է թէ, Այ՛, ծերդ, երբ Գ-ղիա՞ գալ, Անգլի՞ա գալ պիտի ո՞ւղէ. —Եւ ես ալ կպատասխանէ, Անդրկիացի դեսպանն, եթէ Անգլի՞ա գալ, Անգլի՞ա գալ պիտի ո՞ւղէ։ Այս պատասխանէն կապացուցուի թէ, անդրկիացին չուտով ցեղէ ցեղ չկրնար փոխուիլ։

Բայց, եթէ ըսուի թէ, անդրկիացին ամերիկայ անցնող գաղթականութիւնները, ամէն Գաւառներէ մէկ մէկ մաս կկազմեին։ Այս ժողովուրդները բնաւ անյայտ չունէին։

Հ. Յ.

ՏԻՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳԻՐ

ՏՕՔԹՕՐ Մ. Բ. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆ Է, ՂԸԼԱԹԱՐ. ՏԷՇԻՐՄԷՆ-ԽԱՆ ԹԻՒ 13

Ի. ՊՕԼԻՍ. Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Թ. ՏԻՒԼԻԹՃԵԱՆ.